

GÉNIUS JAZYKA

RUDOLF STEINER

GA 299

Jazyk z historického hľadiska

26. decembra 1919, Stuttgart

Niektorí naši priatelia ma požiadali, aby som hovoril o jazyku, keď som tu v Stuttgarte. V takom krátkom čase a s naším obmedzeným časom to bude musieť byť dosť útržkovité, určite viac ako pri našom vedeckom kurze. A budete musieť mať ešte väčšiu zhovievavosť ako ste mali pri mojich poznámkach o „svetle“, pretože to, čo poviem o jazyku, bude jednoducho improvizované. Jediné, čo môžem urobiť, je poskytnúť vám niekoľko užitočných návrhov pre vaše vyučovanie tu vo Waldorfskej škole a tiež pre vyučovanie všeobecne.

Možno môžeme nájsť to, čo hľadáme, ak sa najprv pozrieme na niektoré prvky jazyka z historického hľadiska. Čokoľvek, čo dnes môžem trochu voľne spojiť, bude úvodom do ďalšej diskusie počas zvyšku času.

Predovšetkým v nemčine vidíme, ako vývin reči ľudu vyjadruje aj vývin jeho duše. Musíme však mať jasne na pamäti, že vzťah jednotlivcov k ich vlastnému jazyku sa v jednotlivých storočiach líši. Čím ďalej sa v histórii ľudu vraciame, tým viac života nachádzame vo všetkom, čo sa týka jazyka, v silách ľudskej duše, ako aj v poddajných silách ľudskeho tela. Často som si to uvedomoval; pri prechádzaní mojich kníh zistíte, že sa celkom vedome pokúšate používať termíny germánskeho pôvodu, dokonca aj vo filozofických záležitostiach. ¹ Mnohí moji odporcovia to odmietajú a odsudzujú presne to, čo sa v mojich knihách veľmi vedome robí s jazykmi. V súčasnosti je mimoriadne ťažké nájsť v nemčine vnútorné, živé sily schopné pokračovať vo formovaní jazyka. Je obzvlášť ťažké nájsť sémantické korešpondencie výberom nejakého málo používaného slova alebo rozšírením tvarov bežného slova, ako som sa to napríklad

pokúsil urobiť so slovom *kraften* [nemecké podstatné meno Kraft „sila, sila“ má iba svoj zodpovedajúci prídavné meno *kraftig* „silný, robustný“. Rudolf Steiner vynašiel zodpovedajúce sloveso *kraften* 'pracovať aktívne, energicky' a slovesné podstatné meno *das Kraften* 'aktívne pracujúca sila alebo sila'.] Snažil som sa tým vložiť akciu do toho, čo sa zvyčajne vyjadruje pasívnejšie. Skúšal som aj iné slová, ale – len jedno storočie od Goetheho – je už ťažké vymyslieť nové ďalekosiahle slová, ktoré vyjadria presne to, čo sa snažíme začleniť do nášho veku ako nový druh myslenia. Sotva si pamätáme, že slovo *Bildung* „výchova, výchova, formácia“ nesiahla ďalej ako do čias Goetheho (1749 – 1832). Predtým v Nemecku neexistovali žiadni vzdelaní (*gebildete*) ľudia. To znamená, že sme o niekom nehovorili ako o *ein gebildeter Mensch* „kultúrnom človeku, s dobrým vzdelaním“. Dokonca aj v druhej polovici osemnásteho storočia si nemecký jazyk udržal silnú, plastickú vitalitu, takže bolo možné vytvoriť také slová ako *Bildung* alebo dokonca *Weltanschauung* „svetový názor“, termín, ktorý sa objavil aj po Goetheho časoch. Človek má skutočne veľké šťastie, že žije v jazykovom prostredí, ktoré umožňuje takéto nové formácie. Toto šťastie je evidentné, keď sú jeho knihy preložené do francúzštiny, angličtiny a iných jazykov a človek počúva o ťažkostiach. Prekladatelia pracujú z potu tváre, ako najlepšie vedia, ale vždy, keď niekto niečo dokončí, inému to príde hrozné a nikomu inému to nebude dobré. Keď sa na vec pozriete bližšie, je jasné, že veľa vecí v mojich knihách sa jednoducho nedá povedať rovnakým spôsobom v inom jazyku. Hovorím ľuďom: V nemčine je všetko a čokoľvek správne; môžete dať predmet na prvé miesto alebo do stredu alebo na koniec vety — bude to viac-menej správne. Pedantské, dogmatické pravidlo, že niečo sa absolútne nedá povedať istým spôsobom, zatiaľ v nemčine neexistuje tak ako v západných jazykoch. Predstavte si, k čomu sme dospeli, keď sme obmedzení na stereotypné výrazy! Ľudia ešte nemôžu myslieť ako jednotlivci, ale len v akomsi skupinovom duchu o veciach, ktoré chcú oznámiť iným. To je predovšetkým prípad ľudí západných civilizácií: Uvažujú v stereotypných frázach.

V skutočnosti najmä nemčina ukazuje, že to, čo by som chcel nazvať GÉNIOM JAZYKA, postupne stuhlo a že nemčina sa v našej dobe tiež blíži k stavu, keď sa nevyhneme stereotypným frázam. Nebolo to

tak v Goetheho čase a ešte menej v skorších dobách. Je súčasťou obrazu celého jazykového vývoja v strednej Európe. Nie je to tak dávno, čo túto strednú Európu, rozprestierajúcu sa ďaleko na východe, ešte obývali primitívni ľudia s veľkými duchovnými darmi, ale s relatívne jednoduchou vonkajšou kultúrou, ktorá sa v podstate vyvinula z obchodu a hospodárskeho života. Potom, najprv cez východogermánske kmene, bola pohltená veľká časť duchovnej kultúry Grécka. Vďaka tomu sa do germánskych jazykov strednej Európy dostalo veľké množstvo gréckych slov, ktoré sa neskôr stali modernou nemčinou. Počas storočí, keď sa kresťanstvo šírilo z juhu na sever, priniesli jeho pojmy, myšlienky a obrazy obrovské množstvo slovnej zásoby, pretože germánske kmene nemali na takéto veci žiadne dostupné výrazy vo svojich vlastných jazykoch.

Slovo *segnen* „požehnať“ je napríklad jedným zo slov, ktoré prišlo s kresťanstvom. Špecifický koncept „požehnania“ v severnom germánskom pohanstve neexistoval. Naozaj existovali kúzla a obsahovali magickú silu, ale toto nebolo také isté ako požehnanie. *Segnen*, sloveso z podstatného mena *Segen*, bolo do jazyka prevzaté pod vplyvom kresťanstva; slovo privedené na sever bolo signum, „znamenie“. Pozorujte, čo v tom čase ešte vlastnil génus jazyka: jazykotvornú silu! V súčasnosti už nie sme schopní prevzaté slovo rekonštruovať a prepracovať tak, aby sa zo signum mohlo stať *Segen*, požehnanie. Prevzaté slovo by sme považovali za nezmenený import, pretože sila a vitalita, ktoré sa kedysi transformovali a vytvorili z najhlbších hlbín, už jednoducho viac nevychádzajú.

Mnohé slová, ktoré berieme ako úplne nemecké, sú v skutočnosti votrelcami; objavili sa s kresťanstvom. Pozrite sa na slovo *predigen* 'kázať'. Nie je to nič iné ako latinské *praedicare*, čo tiež znamená „kázať“. Stále bolo možné zrekonštruovať toto slovo zvnútra von. Nikdy sme nemali skutočne nemecké slovo pre túto kresťanskú činnosť kázania. Vidíte, ak chceme v nemčine spoznať skutočnú silu, ktorá pretvára jazyk, musíme ju najprv preliať cez sito, aby sme z iných kultúrnych prúdov preosiali všetko, čo sa dostalo do našej stredoeurópskej kultúry. V mnohých našich slovách si to sotva všimnete. Hovoríte o vianočnom festivale a cítite k nemu silnú väzbu. *Weihnacht* „Svätá noc, Vianoce“ je pravé nemecké slovo, ale *Fest* festival je rímske slovo, latinské slovo, ktoré sa už dávno stalo

nemeckým slovom. Fest sa vracia do čias, keď sa spolu s kresťanstvom dostalo do jazyka aj najviac cudzích prvkov, no zároveň sa tak transformovalo, že dnes už vôbec nemáme pocit, že ide o import. Kto si teraz na svete pamätá, že *verdammen* „odsúdiť, sakra“ je latinské slovo, ktoré sa stalo dobrou nemčinou? Ak sa chceme dostať k tomu, čo je skutočným nemeckým jazykom, musíme toho veľa preosiať.

Veľa vecí prišlo s kresťanstvom; iní vstúpili, pretože z kresťanstva sa vyvinul celý vzdelávací systém. Učivo na výchovu bolo prevzaté presne v takej podobe, aké malo na juhu v grécko-latinskej kultúre. A neexistovali žiadne germánske slová na to, čo bolo potrebné oznámiť. Spolu s konceptmi bolo potrebné importovať aj slovnú zásobu. Stalo sa to najprv na „latinskej škole“ (vysoká škola), potom sa to presunulo do nižšej školy, a tak je dnes základ nášho vzdelávania, samotná škola *Schule*, importovaným slovom. *Schule* nie je o nič viac nemecké slovo ako scholastika. *Klasse* 'trieda' je zjavne cudzie slovo. Kamkoľvek sa pozriete: *Tafel* „tabuľa“; príbuzný, tabuľka z *tabula*, *schreiben* 'písať'; príbuzný, *pisár* sú importy. Všetko, čo sa týkalo školy, vstúpilo do nášho jazyka zvonku; prišla – so samotným vzdelaním – s latinčinou alebo románskymi jazykmi z juhu.

Toto všetko je jedna vrstva, ktorú musíme preosiať, ak chceme študovať charakter vlastného nemeckého jazyka. Takmer všetky špecificky cudzie slová musia byť odstránené, pretože nevyjadrujú to, čo vychádza z nemeckej ľudovej duše, ale preliali jej skutočné bytie a vytvorili na jej povrchu akýsi lak. Musíme hľadať to, čo sa skrýva pod povrchom. Napríklad, ak sa pozrieme pod lak na veci týkajúce sa vzdelávania; nachádzame relatívne málo, ale to je charakteristické: *Lehrer* „učiteľ“, po prvé, skutočne pôvodné nemecké slovo, rovnako ako slovo *Buchstabe* „písmeno abecedy“ — *Buch* „kniha“ je z neho odvodené. Vracia nás späť k paličiam alebo paličkám zhodeným v staroveku, aby sme vytvorili písmená alebo runy, ktoré tvorili runové slová. Boli to palice z bukového dreva (*Buche* = 'buk'). Z toho potom vzišlo *zusammenlesen* „zhromaždiť sa“, z ktorého pochádza *lesen* „zobrať“, ako aj „čítať“ a potom „čítač“ *Leser*, ktorý sa stal *Lehrerom* „učiteľom“. Sú to starodávne germánske formulácie, no vidíte, že majú úplne iný charakter a všade nás vedú späť k vtedajšiemu životu duše v strednej Európe. Staré

pohanské spôsoby a kresťanské spôsoby sa zrazili a s nimi dva prvky jazyka, severný a južný. Viete si predstaviť, aká silná sila vzájomného prenikania musela existovať v nemeckom jazyku počas prvého tisícročia po mystériu Golgoty, že dokázal prijať kresťanstvo tak silno, ako to urobil, a zároveň bol schopný prijať slová, ktoré vyjadrovali najdôležitejšie tajomstvá kresťanstva.

Pri tomto importe je však opísaná iba jedna vrstva, ktorá nás vracia do raných čias spojených s veľkými germánskymi migráciami, keď sa do nemeckého jazyka prepracovala prvá románska jazyková vrstva. Neskôr mali svoj vplyv opäť uplatniť románske jazyky. Druhú vrstvu pochádzajúcu z románskych jazykov môžeme pozorovať prostredníctvom rôznych výskytov, tentoraz však zo Západu. Počnúc 12. storočím a pokračujúc do 18. storočia sa neustále preberali francúzske slová, francúzske slová, pre ktoré existovali pojmy a pocity, ale pomocou ktorých sa pojmy a pocity aj upravovali. Zapísal som si niekoľko týchto slov, ale nemôžem si nárokovať žiadnu úplnosť, pretože tieto prednášky sú improvizované naspamäť. Pokúsil som sa použiť slová, ktoré sa zdajú byť skutočne nemecké: napríklad slovo *fein* 'fajn'. Toto slovo nenájdete skôr ako v dvanástom storočí; to prišlo cestou *fin* od Francúzov. Tu môžete vidieť, ako bola jazykotvorná sila v trinástom storočí stále dostatočne silná na to, aby premenila slovo tak dobre, že sa dnes cíti ako pravé nemecké slovo. Dokonca aj slovo ako *Kumpan* „spolu, spoločník“, ktoré sa stalo veľmi populárnym, je len adaptáciou slova *compagnon* a slovo, ktoré dnes často počujeme, v tom čase sa pristáhovala aj *Partei* „politická strana“, rovnako ako *Tanz* „tanec“. Všetky tieto slová sú v nemeckom jazyku len od druhej invázie v dvanástom storočí, ktorú by som chcel nazvať francúzsky: *Schach* 'šach', *Matt* 'mat', *Karte* 'karta', *Ass* 'eso', *kaputt* 'broken', a tak ďalej. Je pozoruhodné, koľko slov prišlo do Nemecka zo Západu, z Francúzska, v priebehu dvanásteho a v priebehu trinásteho, štrnásteho, pätnásteho a šestnásteho storočia, pričom všetky prispeli k jazyku prvkom ľahkosti, ľahkosti, kde Nemčina mala ťažšiu kvalitu. Pred týmto časom to, čo sa hovorilo v nemeckých oblastiach, malo plnší, zaoblenejší charakter. V tom sa nedalo veľmi dobre vyjadriť hravosť. Bolo by celkom ľahké povedať, *Du bist ein kühner Held* „Si odvážny hrdina“ — Nemčina by to mohla zvládnuť — ale nie, *Du bist ein feiner Kerl* „Si dobrý človek“. To sa nedalo povedať

skôr, lebo človek potreboval slovo *fein* . Ostatné veci by boli rovnako nemožné bez invázie francúzskych živlov.

Z Talianska sa do severnejších oblastí dostalo pozoruhodne málo, až kým v čase renesancie neprišli nejaké slová týkajúce sa hudby; to bolo všetko. Tretí druh invázie, aj keď nie taký všadeprítomný, však prišiel neskôr obchádzkou cez južné Nemecko a Rakúsko a priniesol také slová ako bizarný „zvláštny, výstredný“, *lila* „fialový“, [očividne súvisiaci s orgovánom], ktorý mal predtým neexistovať v nemčine, *Neger* „negro“, *Tomate* „paradajka“, všetky dovezené zo Španielska. Teraz zavádzanie cudzích prvkov vstupuje do novej fázy; je zrejmé, že genialita jazyka už nie je taká flexibilná ako predtým. Tieto neskoršie slová sú oveľa viac podobné svojim originálom. A napokon, keď Nemci dosiahli štádium pripúšťania anglických slov, veci sa stali veľmi nepriaznivé; v skutočnosti to nebolo až do konca osemnásteho a devätnásteho storočia. Do jazyka sa dostali slová, ktoré sa väčšinou týkali vonkajších záležitostí, no zostali prakticky rovnaké ako v angličtine. Génus nemeckého jazyka už vtedy stratil schopnosť prispôbiť sa a úplne absorbovať do seba niečo nové.

Pokúsil som sa poukázať na to, ako bola schopnosť prijímať a transformovať jazyk v raných dobách mimoriadne silná, najmä v rámci germánskych jazykov a ranej nemčiny. Vezmime si napríklad (a to chcem osobitne zdôrazniť) slovo, ktoré je také nemecké, že ani človek veľmi citlivý na nárečia nemôže pochybovať o jeho pravosti: *Riegelwand* pre *Fachwerkwand* „hrazdený múr“. *Riegel* ... naozaj nemecký, ako chutí a vyslovuje jazyk! A predsa toto slovo nebolo súčasťou nemeckého jazyka až do čias, keď latinsko-talianski vyškolení architekti používali také materiály, ktoré dokázali postaviť *Riegelwände* . Kto si dnes uvedomuje, že toto slovo *Riegel* , tak typicky nemecké, nie je nič iné ako *Regel* , *regula* latinsky: „vládnuť“. V našom súčasnom jazyku by sme neboli schopní takýchto zmien. Tiež si myslíme, že *Keller* 'sklep' je pôvodné nemecké slovo, ale nie! Nie je to nič iné ako prevzaté slovo z latinského *sklepia* . Môžem vám poskytnúť ďalšie úplne nemecky vyzerajúce slovo, aby som vám ukázal, aké ťažké by bolo, keby ľudia začali odstraňovať a odstraňovať všetky cudzie slová, ako to chceli isté hnutia pred časom. Keby sa to stalo, *Riegel* by padol vedľa, *Keller* by padol - ale viete, aké iné slovo by muselo

íst'? *Schuster* 'obuvník'! V skutočnosti sa *Schuster* dostal do nemeckého jazyka, pretože ľudia z juhu naučili Nemcov šiť si návleky na nohy namiesto toho, aby ich spájali. Latinské *sutor* (porov. anglicky: *suture*) sa vzťahuje na šitie obuvi a bolo asimilované do *Schuster* ; úplne cudzie slovo.

Z toho vidno, že musíme naozaj energicky preosiať, aby sme dospeli k slovám pravého nemeckého pôvodu. Nemôžeme len akceptovať to, čo dnes pláva na povrchu jazyka, pretože sa to riadi úplne inými zákonmi. Keď sa chceme z génia jazyka vrátiť k skutočným silám tvoriacim reč, musíme v prvom rade preosiať to, čo je cudzie. Formovanie jazyka prebieha zvláštnym spôsobom. Môžete to veľmi dobre vidieť, keď si všimnete, ako sa veci môžu stále zavádzať do jazyka – chcel by som to nazvať istým druhom tyranie zdola nahor – aj keď génus tvoriaci jazyk už nemá svoju plnú silu. . Pred nie toľkými rokmi sa napríklad v strednej Európe odohralo nasledovné. V blízkosti Raabu sa nachádza mestečko Kocsi (dnes Kocs v Maďarsku). Myslím, že to bolo v šestnástom storočí, keď jeden vynaliezavý chlapík na tomto malom mieste neďaleko Raabu dostal nápad postaviť praktické vagóny, ktoré sa stali veľmi populárnymi pre ľudí, aby sa v nich mohli vozit' a jazdiť. Vďaka nim bolo mestečko dobre známe. A tak, ako sú frankfurtské parky známe ako „frankfurtské“, tieto vozne sa nazývali *kocsi* . Len si pomyslíte, koľko nosnej sily bolo živé v tomto slove, ktoré prerástlo do *Kutscheho* „trénera“; putovalo do Francúzska a dostalo sa aj k hrdým Angličanom! Toto slovo však nie je príliš staré; od vagónky v Kocsi sa pohybovala v relatívne nedávnej dobe s určitou dynamickou silou vo všetkých smeroch.

Pochopme to teda jasne: Keď sa zaoberáme už vytvoreným jazykom, musíme odstrániť veľa vonkajších vrstiev, aby sme dosiahli vlastné jadro. Ak sa dostaneme do tejto najvnútornejšej časti, musíme povedať: Toto jadro nám nepochybne ukazuje, že sa mohlo vyvinúť s vnútornou, jazykotvornou silou len v čase, keď boli myšlienky oveľa hlbšie a podstatnejšie, ako sú, napr. v dnešnej nemeckej kultúre. Aby sa tak stalo, myšlienky musia byť oveľa viac vlastné celej ľudskej bytosti. V súčasnosti už nemôžeme cítiť, že sila, ktorú vnímame v našich myšlienkach, je prítomná aj v našich slovách.

Niekedy túto silu cítime, keď sa vraciame k dialektom, ktoré možno nájsť v hlbšom, skoršom štádiu jazyka. V súčasnosti na vyjadrenie

rýchlosti hovoríme *Blitz* 'blesk'. V niektorých južných nemeckých dialektoch je toto slovo stále *Himmliizer*. Keď to poviete, máte v tom celý *Blitzform* 'tvar blesku': [*Himmel* je 'nebo'; — *lizer* pripomína *licht*, „svetlo“]. V tomto slove je vizualizácia toho, čo nadobúda formu v prírode. Skrátka, nárečia stále siahajú k tvarom slov, v ktorých je ozvena diania mimo nás v prírode. Toto je vždy prípad najvnútornejšieho jadra jazyka, kde je konceptuálny alebo myšlienkový prvok oveľa bližšie k prvku zvuku. Najmä v histórii nemeckého jazyka môžeme pozorovať, ako v skorších dobách, kým sa jazyk stal abstraktným, bolo ešte samozrejmosťou, že význam slov bol zakotvený v ich zvuku. Chcel by som to nazvať *prienikom zmyslu do zvuku*. Citlivý človek to stále môže cítiť v slovách ako *Tag* 'deň'; Anglosaské, *daeg*, skutočne originálne, staronemecké slovo — je cítiť v zvukoch /t/ a /a:/ (/ah/), najmä pomocou eurytmie. Slová, ktoré prišli neskôr, boli vytvorené z abstraktných myšlienok. Pozrite sa na pomerne moderné krstné meno *Leberecht* „liveright“. Rodičia obdaria dieťa takým menom, aby ho s istotou viedli po cnostnej ceste životom. Je tu aj *Traugott* „dôvera Bohu“. Keď takéto slová vznikli, určitý jazykotvorný prvok stále existoval, ale bol abstraktný, nevznikol z pravého vnútorného zdroja. Toto všetko som chcel povedať dnes ako prípravu, aby sme mohli pristúpiť ku konkrétnejším konceptom a príkladom jazyka.